

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ДО ДІЙ В УМОВАХ БОЮ

О. В. ЮРТАЄВ,
А. П. ФРАДИНСЬКА

На сьогодні проблема психологічних особливостей професійної підготовки військовослужбовців до дій в умовах бою є однією із пріоритетних у сучасній психологічній науці. Нагальна необхідність підвищення рівня професійної підготовки сучасної армії зумовлює зростання наукового інтересу до вивчення проблеми професійної підготовки військовослужбовців до дій в умовах бою. Перед системою освіти ставляться досить складні завдання: розвиток та підвищення у військовослужбовців їхнього освітньо-кваліфікаційного рівня, а також формування дієвої системи професійної підготовки до дій в умовах бою. Також проблема полягає у недооцінці ролі та значенні зовнішніх чинників і психофізіологічних процесів в організмі людини під час стресових ситуацій, що відбуваються у військовослужбовців під час їхньої підготовки та в умовах бою.

Проблему психологічної підготовки військовослужбовців до дій в умовах бою розглядали у своїх працях такі вчені галузей психології і соціології, як: Д. Гроссман, Р. Габріел, С. Москос, П. Севідж, Х. Сервін, С. Стауффер Є. Шілз, М. Яновіц та ін.

Метою статті є здійснення аналізу наукових концептуальних поглядів стосовно проблеми психологічних особливостей професійної підготовки військовослужбовців до дій в умовах бою.

Уже більш ніж 2 роки у нашій країні йде гібридна війна. Пройшла не одна хвиля мобілізації, під час якої до лав Збройних Сил України було призвано велику кількість цивільних людей. Їх екіпірували, видали зброю, навчили користуватися військовою технікою та озброєнням, нагадали, як влучно стріляти із різних типів стрілецької зброї, як правильно кидати гранати тощо. Після цього їх відправили в зону проведення антитерористичної операції.

Україна не була готова до війни. Про це вказує низький рівень технічного забезпечення, скорочення чисельності Збройних Сил, знищення спроможних до ведення бою військових частин, відсутність дієвої системи відбору на військову службу, відсутність сталого психологічного супроводу військовослужбовця та військових колективів, низький рівень поінформованості керівного складу ланки (взвод, рота, батальйон) у галузях педагогіки та психології тощо.

Застосування знань з психології у військовій практиці є важливим напрямком професійно-психологічного відбору у військові частини цивільного населення. На сьогодні це вважається найнадійнішим методом відбору громадян України на військову службу. У подальшому вони будуть спроможні оволодіти програмою професійної військової підготовки.

Під час роботи із першою хвилею мобілізації офіцерами структури виховної роботи було встановлено, що значну роль відіграє психологічний відбір до лав Збройних Сил України, психологічний супровід особового складу та психологічна підготовка в системі професійної підготовки. Морально-психологічне забезпечення у Збройних Силах України потребує вдосконалення, зокрема з питань підготовки військовослужбовців до бойових дій.

Аналіз діяльності у військових частинах Повітряних Сил Збройних Сил України офіцерів структури виховної роботи дав змогу виявити низку основних проблемних питань. Вони виникають у процесі підготовки та застосування особового складу до дій в умовах бою. Такі проблемні питання, як: неспроможність певних командирів налагодити систему повсякденної діяльності підрозділу; відсутність заходів системної роботи з боку певних командирів щодо згуртування особового складу, формування і підтримки авторитетних лідерів підрозділу; низький рівень поінформованості стосовно корекційно-профілактичних заходів щодо моральної підтримки осіб, які перебувають у кризовому стані та попередження виникнення суїцидальних явищ; неспроможність командирів та їхніх заступників реально оцінити морально-психологічну готовність підлеглого до виконання завдань за призначенням, а також своєчасно виявляти проблемні питання; формальне проведення профілактичної та корекційної роботи із запобігання правопорушень та нервових зривів; відсутність системи обміну набутим бойовим досвідом.

На сьогодні питання психологічних особливостей професійної підготовки військовослужбовців до дій в умовах бою залишаються несистематизованими, формальними та недосконалими. І як наслідок, на великий жаль, ці питання мають такі відображення:

- алкоголізація особового складу;
- вживання наркотичних речовин;
- відчуття страху та паніки;
- бажання повернутися на передову;
- почуття провини того, хто вижив;
- посттравматичний стресовий розлад;
- поганий та неспокійний сон;
- проблема неспроможності знайти спільну мову з рідними та соціальним оточенням;
- підвищена агресивна реактивність на різні подразники тощо.

На сьогодні існують такі статистичні дані стосовно того, що у шпиталях Міністерства охорони здоров'я вже проліковано більше 5000 учасників антитерористичної операції. Їм було надано медичну, фізичну, психіатричну та психотерапевтичну допомогу [2].

Саме низький рівень професійної підготовки військовослужбовців до дій у бойових умовах, їхня недостатня психологічна готовність та стійкість до негативних чинників, що виникають під час військової служби, і є наслідком такої статистики [4].

Для подолання наслідків деструктивної та девіантної поведінки військовослужбовців після їхнього повернення із зони проведення антитерористичної операції необхідна дієва та ефективна реабілітація. Але для зменшення вірогідності негативних психічних наслідків, які виникають у бійців, їм необхідно під час професійної підготовки прищеплювати високу психологічну стійкість до стресових ситуацій та шоків станів. Саме особливості військової діяльності ставлять високі вимоги до особистих рис військовослужбовців та передбачають певну послідовність заходів [4]. Наслідки гібридної війни вказують на те, що саме психологічна готовність військового до стрес-чинників має незаперечний пріоритет перед професійними показниками. Тому важливим на сьогодні є дослідження психологічних механізмів і психологічних особливостей особистості військовослужбовця під час проведення професійної підготовки та у процесі адаптації людини саме до дій в умовах бою.

Психологічна стійкість воїна до стрес-чинників є одним з основних компонентів готовності підрозділу до негайних бойових дій. Вона припускає, по-перше, усвідомлення воїном відповідальності за долю Батьківщини, рідних, близьких; упевненість у собі, своїх товаришах, бойовій техніці і зброї; по-друге, бажання боротьби, прагнення випробувати себе, подолати свої слабкості, здобути перемогу над противником. Психологічна стійкість досягається всім комплексом заходів професійної підготовки і, в першу чергу – ефективно організованою психологічною підготовкою.

Організація ефективної психологічної підготовки у Збройних Силах України передбачає:

- наявність відповідних спеціалістів-психологів та об'єднання їх у певну організаційну структуру;
- розгалуженість і сувору підпорядкованість різних служб та органів;
- наявність у розпорядженні органів управління психологічною діяльністю потужної матеріальної й фінансової бази;
- комплексний підхід до професійної підготовки військовослужбовців;
- нерозривне поєднання навчання і виховання тощо.

Психофізіологічне збудження виникає як під час підготовки до бойових дій, так і безпосередньо під час самого бою. У стресових ситуаціях та шоківних станах військовослужбовцями можуть опанувати і керувати негативні емоції. Основне завдання професійної підготовки бійців Збройних Сил України – це, перш за все, прищеплення їм здатності контролювати свій страх, що виникає. Військовослужбовець, який здатний розпізнати свій страх та усвідомити його природну обумовленість, є здатним протистояти розвитку невпевненості в собі під час дії стрес-чинників [4].

Здатність контролювати страх є необхідною не тільки військовослужбовцям, а й усьому людству. Про цей напрямок роботи, контроль свого страху, відомо із теоретико-експериментальних досліджень у психології спорту. Зазначена галузь психології є дуже подібною до військової психології, адже їй притаманні як фізичні, так і психічні навантаження [4].

Про психічні навантаження, які можуть виникати за час тривалої відсутності в місцях постійної дислокації, відомо з навчальної літератури та з практичного досвіду участі військовослужбовців в закордонних місіях. Ці повсякденні навантаження можуть бути більш сильнішими у період, коли існують такі зовнішні чинники, як:

- ненормований службовий час;
- проблеми в інтимній сфері;
- незначна соціальна підтримка;
- недостатня інформація;
- обмеженість свободи дій;
- відчуття небезпеки;
- нестача часу;
- незвичайність правил бойових дій;

- незнання своєї ролі в певних тактичних та бойових операціях, нерозуміння того, для чого потрібен;

- недостатня згуртованість;

- безперервні шумові навантаження на слухові та нюхові аналізатори;

- незвичний клімат тощо [3, с. 18].

Вищевказані чинники значно впливають на психіку кожного військовослужбовця. Окрім цього, вони є малопомітними у зв'язку з тим, що сила їх дії полягає не у самому впливі, а у тривалості: щоденно, щотижня, протягом багатьох місяців. Наслідки такого впливу стають відчутними лише через тривалий час [3, с. 18].

У країнах Західної Європи та Північної Америки проблемі психологічної готовності військовослужбовця приділяється значна увага. При цьому основною метою є створення психологічно готової бойової одиниці до виконання бойового завдання будь-якої складності та за будь-яких кліматичних умов. Психологічні особливості організації заходів професійної підготовки військових армії США, Великої Британії, Німеччини та Ізраїлю у цьому напрямі дають позитивні результати. Це засвідчує досвід локальних війн і збройних конфліктів, у яких вони беруть участь [1, с. 11].

Спеціалісти збройних сил армії США, Великої Британії, Німеччини та Ізраїлю готують своїх військовослужбовців до дій у реальних бойових умовах. При цьому головними завданнями психологічних особливостей професійної підготовки є такі:

- формування психологічної стійкості до впливу психотравмуючих чинників бойової обстановки;

- формування психологічної згуртованості бойових підрозділів;

- забезпечення контролю психічним станом під час ведення бойових дій;

- зниження психогенних втрат та надання психологічної допомоги військовим, що отримали бойову психічну травму [1, с. 12].

До основних напрямків і способів психологічних особливостей професійної підготовки, на думку іноземних експертів, належать такі:

- моделювання реалістичного образу, тактики дій, бойових можливостей ймовірного противника;

- підготовка особового складу до дій у складних природно-кліматичних умовах;

- створення в процесі бойового навчання фізичних і психічних навантажень (та перевантажень), характерних для реального сучасного бою;

- розширення індивідуальних можливостей у подоланні стрес-чинників завдяки прийомам психічної саморегуляції [1, с.12].

Отже, успішне виконання солдатом Збройних Сил України поставленого бойового завдання залежить, перш за все, від психофізіологічного стану військовослужбовця та психологічної готовності до виконання поставлених завдань, а також психологічної стійкості бійця до стрес-чинників. Досягнення високого рівня бойової майстерності є головною метою професійної підготовки військовослужбовців.

Доцільними напрямками подальших розвідок є емпіричне дослідження психологічних особливостей професійної підготовки військовослужбовців до дій в умовах бою.

Список використаної літератури:

1. Копаниця Н. І. Особливості психологічної підготовки армій США та Великої Британії. Досвід організації психологічної роботи під час ведення збройних конфліктів, підготовки та виконання миротворчих завдань [Електронний ресурс] / Н. І. Копаниця // Збірник інформаційно-аналітичних матеріалів. – Київ, 2013. – 56 с. – Режим доступу : <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.mil.gov.ua>

2. Москаленко О. Життя після війни: реалії реабілітації воїнів АТО [Електронний ресурс] / О. Москаленко // Інтернет видання „Insider” – Режим доступу : <http://www.theinsider.ua/lifestyle/566568f6484e6/>

3. Наконечний В. Д. Досвід проведення психологічної підготовки та реінтеграції військовослужбовців бундесверу після виконання миротворчих операцій. Досвід організації психологічної роботи під час ведення збройних конфліктів, підготовки та виконання миротворчих завдань [Електронний ресурс] / В. Д. Наконечний // Збірник інформаційно-аналітичних матеріалів. – Київ, 2013. – 56 с. – Режим доступу : <https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.mil.gov.ua>

4. Adam Linehan Что происходит с мозгом в бою [Електронний ресурс] / Adam Linehan // Інтернет видання „Practicarms blog”. – Режим доступу : <http://blog.practicarms.com.ua/chto-proishodit-s-mozgom-v-boyu/>